

Denne fil er hentet fra Handelshøyskolen BIs åpne institusjonelle arkiv BI Brage
<http://brage.bibsys.no/bi>

Eksamensfusk ved universiteter og høyskoler

**Inge Unneberg
Handelshøyskolen BI**

Dette er siste forfatterversjon, etter fagfelleevaluering, før publisering i

Lov og rett, 51(2012)8: 491-510

Tidsskriftets forlag, Universitetsforlaget, tillater at siste forfatterversjon legges i åpent publiseringsarkiv ved den institusjon forfatteren tilhører. Denne fil lagt ut 11/2012.

Eksamensfuske ved universiteter og høyskoler

Av førsteamanuensis Inge Unneberg

Gjennom nye eksamensformer og med stadig økende nettpubliserings av artikler, studentoppgaver mv oppstår stadig nye faktiske utfordringer og rettslige spørsmål. Artikkelen tar sikte på å bidra til avklaring av de fleste rettsspørsmål knyttet til eksamensfuske. Artikkelen bygger dels på forfatterens prøveforelesning til ph.d-graden, med en del omarbeidelser.

Forfatteren er førsteamanuensis ved Handelshøyskolen BI. Han har arbeidet med fuskesaker som klagenemndsleder både ved Universitetet i Tromsø og ved BI.

1 Innledning

1.1 Hva er fuske?

Fuske er handlinger som innebærer at det ikke er eksamenskandidatens egne kunnskaper og ferdigheter som utgjør grunnlaget for fastsettelse av karakter, eller forsøk på slike handlinger. Reglene bygger på to hovedperspektiver. Det ene er et ugyldighetssynspunkt: Karakteren er ugyldig fordi den bygger på et uriktig grunnlag. Det annet er sanksjoner mot det akademisk uverdige – den akademiske straff. Denne todeling gjenfinnes i de to fuskesanksjoner annullering og utestengning. Fuskesanksjoner har preg av straff, og reiser derfor en rekke vanskelige problemstillinger. Hertil kommer at loven ikke selv definerer hva som er fuske, men begrenser seg til å gi sanksjonshjemler – og overlater til det enkelte lærested i forskrift å definere hva som er fuske.

Universitets- og høyskolelovens regler om fuske gjelder for alle universiteter og høyskoler som faller inn under lovens virkeområde, se univl. § 1-2.¹ Fuskereglene omfatter også ph.d.-programmenes opplæringsdel, men ikke selve ph.d.-avhandlingen.²

En eksamen, prøve mv. kan for det første *annulleres* dersom studenten «har forsøkt å fuske eller forsettlig eller grovt uaktsomt har fusket ved avleggelsen av ... vedkommende eksamen eller prøve, eller under gjennomføringen av vedkommende kurs», se univl. § 4-7 (1) b).³

For det annet kan studenten *utestenges* fra institusjonen og fratras retten til å gå opp til eksamen ved institusjoner som faller inn under universitetsloven i inntil ett år, se univl. § 4-8 (3). Handlingsbeskrivelsen er den samme.

Selv om vilkårene tilsynelatende er de samme for begge sanksjoner, finnes det også betydelige forskjeller. Det er blant annet ulike avstemningsregler, sakskostnadsregler og prosessregler for de to sanksjoner, se pkt. 2.1 og 2.2.⁴ Den største prinsipielle forskjell er at annullering hovedsakelig bygger på ugyldighet, mens utestengning utelukkende er en

¹ Lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler (universitets- og høyskoleloven), forkortet *universitetsloven* eller *univl.*

² Ot.prp. Nr. 71 (2008-2009) s. 24, II. Dette ble presisert ved lovendring 19. juni 2009 nr. 96.

³ Med annulleres må forstås anses som ikke avlagt, hvilket antakelig også må være konsekvensen i andre sammenhenger, eksempelvis tregangersregelen.

⁴ Ved sak om utestengning kreves to tredels flertall, kandidaten har rett til advokatbistand på institusjonens regning både under forvaltningssaken og for tingretten osv., se § 4-8 (4) og (5), samt § 4-11. Tilsvarende gjelder ikke ved ren annulleringssak, se univl. § 4-7 (2).

sanksjon med straffepreg. Ved siden av straffepreget er utestengning begrunnet i lærestedets behov for å beskytte seg mot uønskede individer.

Dersom en eksamensbesvarelse *bygger på* fusk, kan *opphevelse* av eksamen også hjemles i generelle forvaltningsrettslige ugyldighetsregler, jf. fvl. § 35 første ledd c) jf. annet ledd.⁵ Både vedtaksorganet og klageinstansen kan på eget initiativ omgjøre et vedtak som er ugyldig.

Er en eksamen eller et sensurvedtak bygget på fusk, kan dessuten institusjonen på eget initiativ oppheve dersom det foreligger en formell feil som *kan ha innvirket* på kandidatens prestasjon eller vurderingen av den, se univl. § 5-2.

Opphevelse av et sensurvedtak som følge av ugyldighet eller formelle feil krever ikke subjektiv skyld, slik annullering etter univl. § 4-7 forutsetter. Har en kandidat i aktsom god tro bygget sin besvarelse på et ulovlig hjelpemiddel, kan besvarelsen oppheves som ugyldig, selv om vilkårene for fusk ikke foreligger.

Hovedforskjellen er følgelig at alminnelige ugyldighetsregler og reglene om formelle feil forutsetter en ugyldighetsgrunn som har eller kan ha virket inn på innholdet i vedtaket. Har på den annen side kandidaten forsettlig eller grovt uaktsomt foretatt en objektiv fuskehandling, kan besvarelsen annulleres selv om det ikke foreligger årsakssammenheng mellom prestasjonen og fuskehandlingen – typisk ved forsøk på fusk.

Sentralt for reglene om fusk er universitetslovens «eksamensformålsparagraf»:

«Universiteter og høyskoler skal sørge for at kandidatenes kunnskaper og ferdigheter blir prøvet og vurdert på en upartisk og faglig betryggende måte.»⁶

Annullering som konsekvens av ugyldighet synliggjøres også ved at det bare er den eksamenen fuskingen er knyttet til, som kan annulleres. Ved utestenging avskjæres derimot fuskekandidaten fra *alle* sine fremtidige eksamener i utestengningsperioden.

Utestengning er utelukkende en pønalt reaksjon, tidligere betegnet som akademisk straff. Paralleller kan trekkes til rettighetstap i straffeloven § 29.⁷ Fordi et utestengningsvedtak griper inn i studentens lovgitte studierettigheter, kreves det særskilt hjemmel. Grunnet reaksjonens straffepreg må det oppstilles strenge krav til saksbehandling, kontradiksjon og bevisbedømmelse.

Skyldkravet reiser videre en rekke spørsmål om anvendelsen av strafferettslige regler og prinsipper, som vil drøftes i det følgende.

1.2 Hensynene bak fuskereglene

Det er i hovedsak fire hensyn som ligger bak fuskereglene og institusjonenes plikt til å følge opp fuskekontrollen.

Det ene er det generelle samfunnsansvar, hvoretter høyskoler og universiteter må tilstrebe en høy faglig og etisk standard.

For det andre må lærestedene kunne beskytte seg mot uønskede elementer.

For det tredje plikter institusjonene å sørge for en evalueringsordning som kan gi arbeidsgivere og andre et grunnlag for utvelgelse.

For det fjerde har institusjonen et ansvar overfor studentene. Det vil være urettferdig overfor de som oppnår sine karakterer på ærlig måte, dersom institusjonen ser gjennom

⁵ Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven), forkortet *fvl*.

⁶ Univl. § 3-9 (1) første punktum.

⁷ Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven), forkortet *strl*.

fingerne med fusk. Rykter om utbredt fusk ved en institusjon sprer seg fort, og kan redusere verdien av studentenes vitnemål.

2 Saksbehandling

2.1 Administrativ behandling

Fuskesaker i første instans behandles enten av institusjonens styre eller av dens klagenemnd, se univl. § 4-7 (2) og § 4-8 (4). Det vanligste er at klagenemndene behandler fuskesaker. Institusjonens vedtak kan påklages til en nasjonal fellesklagenemnd, som administreres av Samordna opptak og omtales som Felles klagenemnd.⁸

Utover krav til kvalifisert stemmeflertall ved vedtak om utestengning, inneholder universitetsloven ingen særegne saksbehandlingsregler for fuskesaker. Fuskevedtak er et enkeltvedtak, slik at forvaltningslovens alminnelige saksbehandlingsregler gis anvendelse, se univl. § 7-6 (2). Mer detaljerte regler og rutiner må derfor fastsettes av lærestedene selv, normalt i eksamensforskriftene, se univl. § 3-9 (7).

Om sakskostnader i fuskesaker, se pkt. 8.

2.2 Domstolsbehandling

Et fuskevedtak er et enkeltvedtak, og spørsmålet om dets gyldighet kan bringes inn for domstolene etter de alminnelige regler. For utestengningsvedtak er det dessuten gitt egne regler i univl. § 4-11. I praksis forekommer det sjelden utestengningsvedtak uten at det samtidig vedtas annullering. Derfor vil normalt også gyldigheten av annulleringsvedtaket prøves samtidig.

Det fremgår av § 4-11 at retten kan prøve alle sider av vedtaket.⁹ Teoretisk kan det derfor tenkes at retten finner at vilkårene for annullering foreligger, men ikke for utestengning.

Under henvisning til § 4-11 foretok tingretten i *TOSLO-2012-031184* en helt selvstendig vurdering, også av reaksjonsfastsettelsen. I *TOSLO-2009-104150* syntes derimot tingretten å legge til grunn at spørsmålet om rettsvillfarelse om eksamensregler var en helhetsvurdering av om vedtaket var grovt urimelig etter læren om myndighetsmisbruk, og at det derfor "følger av etablert rettspraksis fra en rekke forvaltningsområder at det skal svært mye til for å sette til side et forvaltningsvedtak alene på det grunnlaget at vedtaket er grovt urimelig".

Forliksmegling skal ikke foretas, jf. univl. § 4-11 (2) første punktum.

Universitetsloven løser ikke spørsmålet om hvem studenten skal saksøke. Som regel gjelder søksmålet vedtak truffet av Felles klagenemnd, slik at søksmålet i henhold til tvl. § 1-5 må rettes mot Staten.¹⁰ Dette må antakelig også gjelde selv om søksmålet gjelder endelig vedtak truffet av *offentlig* høyskole eller universitet. *Private* institusjoner må antakelig saksøkes direkte dersom deres vedtak ikke har vært overprøvd av Felles klagenemnd.

Dersom den private institusjonen vil unngå søksmål mot seg, kan den i henhold til fvl. § 27b, jf. univl. § 7-6 (2) bestemme at klageadgangen må være uttømt før søksmål reises.

⁸ Forskrift om felles klagenemnd for behandling av klagesaker etter lov 10. oktober 2005 nr. 1192 § 4-7 til § 4-10 om universiteter og høyskoler. Forskriften gir ingen andre saksbehandlingsregler enn å regulere nemndas sammensetning og vedtaksførhet. Det kreves ikke kvalifisert flertall for utestengningsvedtak i Felles klagenemnd.

⁹ Det kan blant annet begrunnes i forvaltningsvedtakets straffepreg, sammenlign Torstein Eckhoff og Eivind Smith, *Forvaltningsrett*, 9. utgave, Oslo 2010 s. 550.

¹⁰ Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven), forkortet *tvl.*

I følge § 4-11 (1) kan saken bringes inn for «tingretten i den rettskrets institusjonens administrasjon har sitt sete». Spørsmålet om stedlig kompetanse må imidlertid løses etter de nyere regler i tvisteloven, hvorefter søksmålet enten kan anlegges for Oslo tingrett, jf. tvl. § 4-4 (3), eller ved studentens (saksøkers) hjemting, jf. tvl. § 4-5 (8).

Om saksomkostninger ved domstolsbehandlingen, se univl. § 4-11 (2) annet punktum og nærmere i pkt. 8.

2.3 Betydningen av vedtakets straffepreg

Særlig utestengning, men også annullering, har et visst straffepreg. Derved reises spørsmålet om betydningen av EMK art. 6 for både beviskrav og saksbehandling.¹¹ Artikkelen gjelder alle «som blir siktet for en straffbar handling» («charged with a criminal offence»). I rettspraksis er det imidlertid lagt til grunn at reglene får betydning også i tilfeller som ikke formelt er en straffesiktelse, ved at kravene til saksbehandling mv. skjerpes.¹²

De spørsmål som har vært oppe for domstolene er som oftest knyttet til fiskeriforvaltning eller tilleggsatt («straffeskatt»). Se eksempelvis Rt. 2007 s. 1217 (inndragning av fangst) og Rt. 2008 s. 1409 (tilleggsatt, storkammer). I den førstnevnte avgjørelse redegjorde førstvoterende (i avsnitt 40) for hvilke kriterier avgjørelsen måtte bygges på – de såkalte «Engel-kriteriene». Disse er i hovedsak «(1) Nasjonal klassifikasjon, (2) lovbruddets karakter og (3) innholdet og alvoret av den sanksjon som det kan være aktuelt å ilegge». Kriteriene er som utgangspunkt alternative, men en sanksjon kan også bli betraktet som straff på grunnlag av den kumulative effekt av flere av kriteriene.¹³

Ved utestengningsvedtak må vurderingene knyttes til tredje alternativ i Engel-kriteriene, nemlig innholdet og alvoret av den sanksjon som ilegges. Den nasjonale klassifikasjon er klart nok ikke straff, selv om utestengning (relegasjon) fra gammelt av har blitt omtalt som akademisk straff, se eksempelvis Rt. 1967 s.644. Etter lov om universitet i Oslo fra 1955 § 43 var eksempelvis ordningen at vedtak om relegering kunne ankes direkte til Høyesterett etter straffeprosessuelle regler.

Etter mitt syn er utestengningsvedtak ikke straff etter EMK art. 6. Selv om både annullering, og særlig utestengning, kan føre til betydelige tap for studenten, er det en prinsipiell forskjell på økonomiske konsekvenser av et vedtak og på forvaltningssanksjoner som tilleggsatt og overtredelsesgebyrer hvor forskjellen fra strafferettslig bot kun beror på formaliteter. Nektelse av skjenkeløyve kan til sammenligning føre til økonomisk ruin, men blir ikke straff av den grunn.

Prinsippene og hensynene bak reglene i EMK art. 6 må likevel tillegges betydelig vekt som tolkingsfaktor ved anvendelse av forvaltningslovens saksbehandlingsregler, grunnleggende prinsipper og ikke minst de ulovfestede bevisregler for enkeltvedtak. Norsk rett presumeres å være i samsvar med folkeretten. Det må derfor stilles store krav til kontradiksjon ved saksbehandlingen, og det må kreves kvalifisert sannsynlighetsovervekt ved bevisvurderingen.

Loven forutsetter etter sin oppbygning et enhetlig fuskebegrep. Det kan likevel tenkes at fuskevilkårene som følge av ulike beviskrav kan anses oppfylt for annullering, men ikke for utestengning fordi det er en mer inngripende og straffelignende sanksjon.

¹¹ Den europeiske menneskerettskonvensjon av 4. november 1950 (EMK), artikkel 6, sammenholdt med lov 21. mai.1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) § 2.

¹² Generelt om forvaltningsrettslige sanksjoner, se Torstein Eckhoff og Eivind Smith, *Forvaltningsrett* 9.utg., Oslo 2010 s. 517-519.

¹³ Generelle spørsmål knyttet til administrative sanksjoner er behandlet i NOU 2003: 15 Fra bot til bedring.

3 Om objektive og subjektive fuskevilkår

Selv om annullering og utestengning ikke er straff, er det som følge av skyldkravet naturlig å ta utgangspunkt i en systematikk med objektive og subjektive fuskevilkår. Kort sagt må studenten derfor *objektivt* ha opptrådt som beskrevet i fuskereglene – hvilket normalt vil være en lokal eksamensforskrift. For det andre må studenten ha utvist *subjektiv* skyld – i loven formulert som at studenten «har forsøkt å fuske eller forsettlig eller grovt uaktsomt har fusket».

Såpass inngripende sanksjoner som annullering og utestengning må ha rimelig klar hjemmel i lov. Den *objektive* fuskehandling er imidlertid ikke definert i loven. Det finnes heller ingen uttrykkelig hjemmel for å gi generelle fuskeregler. Hjemmelen for å gi nærmere fuskeregler ligger derfor – om enn etter en litt utvidende språklig tolking – i den generelle bestemmelse i univl. § 3-9 (7) institusjonenes rett til å gi «forskrift om avleggelse av og gjennomføring av eksamener og prøver».

Ut fra legalitetsprinsippet blir spørsmålet både hva som kan vedtas og av hvem, se nærmere pkt. 4.

Dersom legalitetsprinsippet formuleres i tråd med Eckhoff og Smiths synspunkter – nemlig at det kreves kompetanse for å treffe rettslig bindende beslutninger – kan det for private institusjoner også reises spørsmål om sanksjoner kan hjemles i avtale.¹⁴ Fra et generelt utgangspunkt om avtalefrihet ligger det begrensninger i at eventuell avtale knytter seg til forhold som i loven er definert som utøvelse av offentlig myndighet, og hvor studenten særskilt er gitt rettigheter. Etter mitt syn kan det derfor som utgangspunkt ikke inngås avtaler av et innhold som ville vært lovstridig dersom institusjonen hadde gitt forskrifter av tilsvarende innhold. Eksempelvis vil verken avtale eller forskrift om tidsbegrenset utestengning være lovlig. Det samme gjelder at fusk på én eksamen gir grunnlag for å annullere også andre eksamener. Det kan imidlertid tenkes helt individuelle forhold som saklig grunn for å fravike utgangspunktet.

Det subjektive skyldkrav reiser problemstillinger som langt på vei er parallelle med de strafferettslige, eksempelvis hva forsettet må knytte seg til, betydningen av faktisk eller rettslig villfarelse osv.¹⁵

Spørsmål om særlige straffrihetsgrunner, som eksempelvis nødverge, eller om studenten var utilregnelig under eksamen er ikke særlig praktiske i fuskesaker.

4 De objektive fuskehandlingene – hjemmelskjeden

Lovhjemmel for fuskesanksjoner finnes i univl. § 4-7 og § 4-8, men disse bestemmelser sier som nevnt intet om hvilke handlinger som er fusk, og det finnes heller ikke sentrale forskrifter som definerer fuskehandlingene. Beskrivelsen – og dermed fastsettelsen av et sentralt fuskevilkår – må derfor fastsettes i lokale eksamensforskrifter innenfor de rammer som trekkes opp i univl. § 3-9 (7), referert ovenfor. Av univl. § 3-9 (1) følger det dessuten at handlinger som gjør at kunnskaper og ferdigheter ikke blir prøvet og vurdert på en faglig betryggende måte normalt innebærer fusk.

I hovedsak er det to sett av spørsmål som reises. For det første de materielle begrensninger, og for det annet det rene kompetansespørsmål, nemlig om hvor langt forskriftsmyndigheten er delegert og kan delegeres.

¹⁴ Torstein Eckhoff og Eivind Smith, *Forvaltningsrett*, 9.utg., Oslo 2010 s. 363.

¹⁵ Når en kandidat med overlegg anvender et ulovlig hjelpemiddel til eksamen i den tro at det er lovlig, oppstår eksempelvis spørsmålet om det skal foretas en vurdering av om hans uvitenhet om eksamensreglene kan bebreides ham som grovt uaktsomt? Eller kan det fastslås at selve fuskehandlingen er foretatt med overlegg, slik at spørsmålet blir om rettsvillfarelsen er unnskyldelig?

De materielle begrensninger må, i mangel av retningslinjer i selve delegasjonsbestemmelsen i univl. § 3-9 (7), utledes av fanebestemmelsen i paragrafens første ledd. Delegasjonsbestemmelsen sier ikke annet enn at styret kan gi forskrifter om «avleggelse av og gjennomføring av eksamener og prøver». Mer retningsgivende er derfor kravet om at kunnskaper og ferdigheter skal bli prøvet og vurdert på faglig betryggende måte.

Bestemmelser som definerer en fuskehandling, uten å bygge på kravet til faglig betryggende vurdering, er derfor i utgangspunktet uhjemlet – eksempelvis at det skulle være fusk å skrive med blå penn. Denne begrensning må videre inntolkes ved anvendelse av de enkelte eksamensregler. De lokale eksamensforskrifter inneholder ofte ordensregler eller lignende for eksamen, som både inneholder materielle fuskeregler og rene ordensforskrifter om tidspunkt for fremmøte, fremvisning av legitimasjon, farge på pennen osv. Dersom forskriften samtidig bestemmer at brudd på eksamensreglementet innebærer fusk, må det foretas en innskrenkende eller presiserende tolking. I Handelshøyskolen BIs studieforskrift er det eksempelvis inntatt en generell fuskedefinisjon, hvor de ovennevnte retningslinjer er innarbeidet:

«Som fusk regnes brudd på eksamensforskriften ved Handelshøyskolen BI (kap. 5), eller på bestemmelser gitt i medhold av denne, samt andre uredelige handlinger eller forhold som tar sikte på å gi kandidaten et uberettiget fortrinn ved vurderingen. Også handlinger som på andre måter medfører at kandidatens kunnskaper og ferdigheter ikke blir prøvet og vurdert på en upartisk og faglig betryggende måte, blir betraktet som fusk. Endelig regnes det som fusk når kandidaten har fått kjennskap til eksamensoppgaver før eksamen starter, eller har manipulert eksamensbesvarelsen etter at den er levert.»¹⁶

Forsøk på fusk er også omfattet av lovens sanksjonshjemler. Det må likevel – i tråd med strafferettslige prinsipper – avgrenses mot forsøk med utjenlig middel, eksempelvis at man lar lappen med en koselig hilsen fra kjæresten bli liggende i lovsamlingen.

Det neste spørsmål knytter seg til hvorvidt fuskeregelen er vedtatt av kompetent organ. Bestemmelsen i univl. § 3-9 (7) gir «styret selv» adgang til å gi forskrifter om «avleggelse av og gjennomføring av eksamener og prøver». Det følger av ordlyden at denne kompetanse som utgangspunkt ikke kan delegeres. Utfyllende regler om forhold som er særegne for den enkelte eksamen, kan styret likevel delegere til «avdeling eller grunnenhet», jf. siste punktum. Dette vil typisk omfatte hva som er lovlige hjelpemidler til eksamen.

5 Skyldkravene forsettlig eller grovt uaktsomt

5.1 Utviklingen

Universitetslovene av hhv. 1989 og 1995 inneholdt opprinnelig ingen spesifiserte skyldkrav. Vilkåret var at studenten hadde «fusket eller forsøkt å fuske til eksamen».¹⁷ Et formulert skyldkrav ble først inntatt ved lovendring i 2002.¹⁸

¹⁶ Forskrift om opptak, studier og eksamen ved Handelshøyskolen BI av 28. januar.2010 nr. 1072 § 5-15 (2) a).

¹⁷ Lov 16. juni.1989 nr. 77 om universiteter og vitenskapelige høyskoler og lov 12. mai.1995 nr. 22 om universiteter og høyskoler.

¹⁸ Lov 28. juni.2002 nr. 62 om endringer i lov 12. mai 1995 nr. 22 om universiteter og høyskoler mv.

Et personlig skyldkrav beskytter studentene mot et objektivisert ansvar, eksempelvis hvor en av deltagerne ved en gruppeeksamen plagierer uten at medkandidatene kjenner til dette.¹⁹

I eldre universitetslovgivning finnes ofte formuleringer som «gjort seg skyldig til» osv.²⁰ I strafferetten oppfattes slike formuleringer som at samtlige straffevilkår må være oppfylt, og sier intet direkte om det subjektive skyldkrav.²¹ I forarbeidene til de ulike universitetslover, herunder også til endringen i 2002, har formuleringen derimot blitt oppfattet kun som et skyldkrav – likevel slik at dets innhold har vært noe usikkert. Lovendringen i 2002 ble betegnet som «presisering av skyldkravet for fusk».²²

I sitt forslag til lovendring i 2002 synes departementet å forutsette et eksisterende forsettskrav, men argumenterte for at grov uaktsomhet måtte være tilstrekkelig:

«Avgjørende for departementets vurdering har vært at lovbestemmelsen vanskelig vil kunne oppfylle sin hensikt på en effektiv måte dersom kun forsettlig overtredelse straffes. Et krav om forsett ville ha medført store bevisproblemer, og både allmennpreventive og individualpreventive hensyn tilsier at grov uaktsomhet skal være tilstrekkelig for å omfattes av bestemmelsen.»²³

Om forsøk på fusk – som uttrykkelig omfattes av ordlyden – pekte departementet på kravet om fullbyrdelsesforsett:

«Dersom det kun foreligger forsøk på fusk, vil det imidlertid stilles krav om et fullbyrdelsesforsett for at handlingen skal kunne føre til annullering av eksamen og utestenging. For studenten vil det derfor kunne være av avgjørende betydning hvor grensen mellom forsøk og fullbyrdet handling trekkes.»²⁴

I mange fusk saker, særlig om ulovlige hjelpemidler, er spørsmålet ofte om kandidaten forsettlig har forsøkt å fuske, eller om hjelpemidlene bare på uaktsomt vis har blitt brakt inn i eksamenslokalet.

Når det under kontroll av hjelpemidler blir funnet notater i kandidatens pennal, er spørsmålet om det foreligger forsøk på fusk med fullbyrdelsesforsett. Eller har kandidaten grovt uaktsomt unnlatt å lete gjennom pennalet sitt for å fjerne ulovlige hjelpemidler? Eller foreligger den en forståelig glipp – i høyden simpel uaktsomhet – for kandidaten som pga. trikkestans holdt på å komme for sent til eksamen, og derfor ble litt stresset?

Som regel må det foretas en helhetlig vurdering, ofte basert på hvorvidt det finnes en rimelig sannsynlig annen forklaring på hvorfor de ulovlige hjelpemidler befinner seg på kandidatens pult. Når eksempelvis et ark er klippet til slik at det passer inn i kalkulatoretuiet og inneholder sentrale notater med liten skrift, er det i utgangspunktet ikke lett å tro på en forklaring om at hensikten var å lese notatene på bussen på vei til eksamenslokalet.

¹⁹ Til sammenligning peker Nils Nygaard, *Skade og ansvar*, 6.utg., Oslo 2006 s. 172 at skyldkravet i erstatningsretten kan anses innført til beskyttelse av skadevolder. Se også Rt. 1900 s. 753.

²⁰ Se eksempelvis lov om universitetet i Oslo fra 1955 i § 41.

²¹ Se blant annet Svein Slettan og Toril M. Øie, *Forbrytelse og straff, Bind I. Innføring i strafferett*, Oslo 2001 s. 17.

²² Ot.prp. nr. 40 (2001-2002) s. 35, samt pkt. 8.2.1 s. 33-34.

²³ Ot.prp. nr. 40 (2001-2002) s. 54 spalte 2.

²⁴ Ot.prp. nr. 40 (2001-2002) s. 54 spalte 2.

5.2 Skyldkrav varierende med reaksjon?

I loven oppstilles samme skyldkrav for annullering som for utestengning. Det kan imidlertid ikke være noe i veien for at den enkelte institusjonen oppstiller strengere skyldkrav for utestengning, som er en alvorligere sanksjon enn annullering.²⁵ Til sammenligning kan det som nevnt under pkt. 2.3 også tenkes anvendt ulike beviskrav varierende med hvor inngripende sanksjonen er.

5.3 Subjektive unnskyldningsgrunner – særlig om rettsvillfarelse

Svært ofte anføres manglende kjennskap til eksamensreglene som unnskyldningsgrunn. Dette dreier seg ofte om henvisningskrav i plagiatsaker, påstander om at foreleser har oppfordret til samarbeid om hjemmeeksamen osv. Disse situasjoner reiser et prinsipielt spørsmål om hvor langt strafferettslige regler og prinsipper kan anvendes tilsvarende i fuskesaker.

Når studenter med vilje samarbeider om hjemmeeksamen, tar med ulovlige hjelpemidler osv., er det objektive fuskevilkåret oppfylt. Som utgangspunkt er også det subjektive fuskevilkår oppfylt ved at den objektive fuskehandling er foretatt med vilje. Kandidaten har eksempelvis med overlegg tatt med en kommentert forskrift i den tro at det er lovlig. I et strafferettslig perspektiv er spørsmålet om rettsvillfarelsen er unnskyldelig, ikke om den manglende kunnskapen er grovt uaktsom.

Ut fra studentenes plikt til å sette seg inn i sentrale eksamensregler er det normalt vanskelig å finne noen unnskyldningsgrunn for ikke å kjenne til sentrale og alminnelig kjente eksamensregler. Bør det i disse tilfellene i stedet foretas en helhetlig vurdering av om uvitenheten kan bebreides kandidaten som grovt uaktsom – og derved heve terskelen for når kandidaten går fri?

Etter min mening må utgangspunktet være at bare den unnskyldelige rettsvillfarelse er frifinnende. Ofte vil det også reises vanskelige spørsmål om grensen mellom rettslig og faktisk villfarelse, for eksempel om hva som er «enkel kalkulator», private utskrifter fra Lovdata osv. Momenter i vurderingen er ellers hvor naturlig og alminnelig kjent regelen er, i hvilken utstrekning studentene er blitt orientert om regelen osv. I *TOSLO-2009-104150* og *TOSLO-2012-031184* la tingretten til grunn at manglende eller misforstått kunnskap til eksamensreglene innebar en rettsvillfarelse. I sistnevnte ble det presisert at skyldgraden ved rettsvillfarelse ofte er lavere enn ved bevisste fuskehandling, og at dette måtte få betydning for reaksjonsfastsettelsen.²⁶

I plagiatsaker med påstand om manglende kjennskap til rettsreglene må særlig forskjellen mellom plagiatregler og tekniske henvisningsregler fremholdes. Utformingen av henvisningsregler mv. kan variere mellom lærestedene, mellom de ulike fagområder og fra land til land. Derimot er forbudet mot plagiat så grunnfestet og generelt at det er vanskelig å påberope seg unnskyldelig uvitenhet. Om skillet mellom plagiat og faglig trekk for dårlige henvisninger, uselvstendig arbeid osv., se nærmere pkt. 7.4.2.

6 Medvirkning til fusk – hjemmel og presisering

Hvorvidt det finnes hjemmel for å sanksjonere medvirkning til fusk er noe omdiskutert. Rettskildesituasjonen er i korte trekk slik:

²⁵ Se som eksempel forskrift 29. mai.2008 nr. 515 om eksamen ved Forsvarets skolesenter § 9.

²⁶ Felles klagenemnd har så langt ikke omgjort fuskevedtak basert på at det ikke foreligger unnskyldelig rettsvillfarelse, med begrunnelse feil rettsanvendelse.

I universitetsloven av 1989 § 47 var medvirkning uttrykkelig omfattet.²⁷ Regelen ble gjentatt og begrunnet i forarbeidene til 1995-loven, herunder inntatt i lovutkastet i NOU 1993: 24 Lov om universiteter og høyskoler.

I departementets lovforslag forekommer den underlige situasjon at alternativet «eller medvirker til det» finnes i proposisjonens kommenterte lovutkast (til § 42 nr. 4), men er falt ut i det formelle lovforslaget.²⁸ Proposisjonen gir ingen forklaring på hvorfor. Det materielle rettsspørsmål er ikke drøftet. Utelatelsen er antakelig en ren inkurie. *Bernt* omtaler dette som at hjemmelen «glapp ut» av loven.²⁹ Basert på dette er Bernts standpunkt at det ikke er adgang til å straffe medvirkeren.³⁰ Bernts drøftelse er imidlertid bare knyttet opp mot annullering, ikke utestengning.

Problemstillingen må presiseres. Det kan opplagt ikke reageres mot en medvirker ved å annullere en av hans andre eksamenskarakterer. Like klart er det at institusjonen ikke kan gjøre sanksjoner gjeldende mot en medvirker som ikke er student.

På den annen side vil den som medvirker til en *medkandidats* fusk normalt også selv ha foretatt en selvstendig fuskehandling – eksempelvis ved å låne bort sin egen besvarelse under en individuell hjemmeeksamen. Se nærmere under pkt. 7.6.

Det uavklarte spørsmålet som står tilbake, er derfor om det kan reageres med utestengning overfor en medvirkende student ved samme institusjon, men som ikke deltar i samme eksamen. Når reaksjonen ikke bygger på ugyldighet, men er en reaksjon på tillitsbrudd og akademisk uverdigg atferd, taler de samme argumenter for utestengning av medvirkeren som av den plagierende student.

Avgjørende for løsningen er om det finnes tilstrekkelig hjemmel, selv om denne ikke fremgår uttrykkelig av lovteksten. Forhistorien viser etter min mening at det foreligger en klar lovgivervilje. Alvoret ved inngrepet tilsier på den annen side en rimelig klar hjemmel.

Et særskilt spørsmål er om manglende klarhet i loven kan repareres ved å vedta lokale forskrifter som uttrykkelig omhandler medvirkning fra medstudent. Så fremt lovgiverviljen finnes klar, slik at problemet kun er manglende synliggjøring, må en slik bestemmelse etter min mening kunne gis i lokal eksamensforskrift. Spørsmålet må imidlertid anses som omtvistet.

7 Problemstillinger knyttet til de ulike eksamensformer

7.1 Ulike eksamensformer, ulike utfordringer

Universitets- og høyskoleloven inneholder ingen retningslinjer for hvilke eksamensformer som kan anvendes. Disse fastsettes av den enkelte undervisningsinstitusjon, jf. univl. § 3-9 (7). De vanligste varianter er muntlig eller skriftlig skoleeksamen, og hjemmeeksamen som hhv. gruppeeksamen eller individuell eksamen. I senere tid er det også utviklet en rekke nye varianter, som eksempelvis prosessevaluering. Den enkelte eksamensform reiser særegne spørsmål vedrørende fusk. Til de tradisjonelle skoleeksamen er det medbringelse og bruk av ulovlige hjelpemidler som tradisjonelt har vært problemet. Tekniske nyvinninger skaper imidlertid også her nye utfordringer, som mobiltelefoner, programmerbare kalkulatorer og andre små innretninger hvor tekst kan lagres og leses.

²⁷ «Student som opptrer som beskrevet i ... eller medvirker til det ... ». Lov om universiteter og vitenskapelige høyskoler (universitetsloven) av 16.6.1989 nr. 77.

²⁸ Se Ot.prp. nr. 85 (1993-94) Om lov om høgre utdanning s. 69-70 sammenholdt med s. 95.

²⁹ Jan Fridthjof Bernt, Universitets- og høyskoleloven av 2005 – med kommentarer, Bergen 2006, s. 92, samt Norsk lovkommentar note 319 til universitets- og høyskoleloven.

³⁰ Jan Fridthjof Bernt, Universitets- og høyskoleloven av 2005 – med kommentarer, Bergen 2006, s. 88.

Ved hjemmeeksamener ligger de største faktiske utfordringer i å avdekke plagiat og ulovlig samarbeid. De rettslige utfordringer ligger i å trekke grensene mellom ulovlig samarbeid og faglig ønsket samarbeid. Tidvis også i å trekke grensen mellom plagiat og mangelfulle kildehenvisninger.

7.2 Generelle tolkingsmomenter

De fleste lokale forskrifter inneholder konkrete bestemmelser om hva som ikke er tillatt på eksamen, som for eksempel medbringelse av ulovlige hjelpemidler, plagiat, ulovlig samarbeid osv. I tillegg til at det må avgrenses mot de rene ordensforskrifter, må det i den objektive gjerningsbeskrivelse ofte inntolkes en form for «rettsstridsreservasjon». Lovens forutsetter et krav om at handlingen medfører at kandidatens kunnskaper og ferdigheter ikke blir prøvet og vurdert på en upartisk og faglig betryggende måte, se nærmere pkt. 4. Det må eksempelvis foreligge «uredelige handlinger eller forhold som tar sikte på å gi kandidaten et uberettiget fortrinn ved eksamen», eller «handlingene som på andre måter medfører at kandidatens kunnskaper og ferdigheter ikke blir prøvet og vurdert på en upartisk og faglig betryggende måte».³¹

7.3 Ulovlige hjelpemidler – medbringelse og bruk

Fuskehandlingen er i de fleste eksamensforskrifter beskrevet som *medbringelse* av ulovlige hjelpemidler. Jeg har ikke sett regler hvor objektiv fusk defineres som *bruk* av ulovlige hjelpemidler.

Dette skillet har betydning i forhold til hvor langt ugyldighetsbetraktninger rekker som begrunnelse. En eksamensbesvarelse som *bygger på* en jukselapp er normalt i seg selv ugyldig. Annerledes dersom kandidaten aldri fikk bruk for jukselappene sine.

I disse tilfeller har det betydning hvordan fuskehandlingen beskrives. Avgjørende etter min mening er både kontrollhensynet og det forhold at tilfeldigheter – som utforming av eksamensoppgavene – ikke kan være avgjørende for om det foreligger objektiv fusk. Derfor må gjerningsbeskrivelsen være knyttet til selve medbringelsen av de ulovlige hjelpemidler.

Om hvorvidt selve medbringelsen av et ulovlig hjelpemiddel skal regnes som fullbyrdet fuskehandling eller som forsøk, uttalte departementet følgende i forbindelse med presiseringen av skyldkravet i 2002:

«Departementet legger til grunn at det er å anse som fusk når en student har ulovlige hjelpemidler tilgjengelige under en eksamen eller på andre måter handler i strid med eksamensreglementet eller regler om kildebruk. Hvorvidt studenten i løpet av eksamen får bruk for de ulovlige hjelpemidlene eller ikke, er ikke avgjørende for om handlingen skal anses som fullbyrdet fusk. Forsøk på fusk vil for eksempel foreligge i tilfeller hvor studenten plasserer ulovlige hjelpemidler med sikte på at disse skal være tilgjengelige under eksamen, men blir oppdaget før eksamen begynner.»³²

Hvorvidt og i hvilken utstrekning kandidaten benyttet hjelpemidlene, kan på den annen side få betydning for reaksjonsfastsettelsen – under perspektivet fuskingens omfang.

Selv om medbringelsen i seg selv innebærer fusk, må det som følge av den nevnte rettsstridsreservasjonen gjøres unntak for hjelpemidler som åpenbart ikke er egnet til ulovlig bruk under eksamen – som for eksempel en hyggelig hilsen fra kjæresten.

³¹ Se Forskrift om opptak, studier og eksamen ved Handelshøyskolen BI § 5-15.

³² Ot.prp. nr. 40 (2001-2002) s. 54 spalte 2.

7.4 Plagiat

7.4.1 De praktiske utfordringer

De praktiske utfordringer ved mistanke om mulig plagiat ligger først og fremst i å avdekke plagiatet. Studentene har tilgang til stadig flere nettkilder og stadig flere fagartikler, lærebøker og annen faglitteratur er tilgjengelige i elektronisk format slik at det også rent teknisk er enkelt å kopiere inn andres tekster. De fleste institusjoner møter denne utfordringen ved programvare som avdekker plagiert tekst, angir hvilken nettkilde stoffet antas å være hentet fra og oppgir tekstlighet i prosent. Dermed oppdages også plagiat som er lett bearbeidet.

Av mer tradisjonelle kilder for plagiat nevnes lærebøker og annen faglitteratur, tidligere besvarelser mv. I mange tilfeller er oppdagelsen avhengig av at sensor kjenner igjen teksten.

7.4.2 De rettslige utfordringer

Plagiat er å utgi andres tekster og tanker som sine egne. Et mulig kriterium for den objektive fuskehandling er derfor å spørre om teksten objektivt sett er egnet til å gi leseren inntrykk av at det er kandidatens eget tankearbeid som presenteres. Det er ikke avgjørende om leseren rent faktisk lar seg lure.

Derimot er det ikke plagiat bare fordi kandidaten har manglende, mangelfulle eller uriktige kildehenvisninger. Det må avgrenses mot faglig svakhet i form av mangelfulle henvisninger, eventuelt også for uselvstendig arbeid ved utstrakt bruk av sitater. Besvares en eksamensoppgave utelukkende med en gjengivelse fra læreboka med henvisning, foreligger ikke fusk. Forholdet får derimot avgjørende betydning for karaktersetningen.

Som et eksempel på grensedragningen kan nevnes en sak hvor en gruppebesvarelse inneholdt en overskrift som lød: «Cialdinis fem prinsipper om ...». Deretter fulgte et par sider uten anførselstegn eller kildehenvisninger, og som i betydelig utstrekning var direkte avskrift. I dette tilfellet fant nemnda – under en viss tvil – at det ikke var plagiat. Som følge av overskriften skjønnte leseren at kandidatene bare gjenga hva forfatteren Cialdini hadde skrevet.³³

Et annet spørsmål er om alt av tekster og opplysninger hentet fra andre kilder enn eget hode må markeres. Ved vitenskapelige arbeider må det trekkes en nedre grense for hva som er vitenskapelige arbeider. For eksamener ved universiteter og høyskoler, hvor det normalt ikke settes krav til vitenskapelig verdi, må den nedre grense nødvendigvis bli en annen. De fleste eksamener går ut på at kandidatene skal fortelle hva de har lært av forelesere og lærebokforfattere, slik at det i liten utstrekning er selvstendige tanker som presenteres. På dette nivået vil derfor fokus i større grad være rettet mot rene avskrifter, eller gjengivelse av tanker som kandidaten ikke selv har forstått. Utgangspunktet må være at de tanker kandidaten redegjør for må ha passert hans eller hennes egen forståelse på vei fra kilden til besvarelsen. Det må likevel være en nedre grense for hvilke opplysninger som krever henvisning til «opphavsmannen». Rene faktaopplysninger er det ingen som har opphavsrett til. På den annen side kan også faktaopplysninger være gjengitt på en uredelig måte, ved at kandidaten forsøker å fremstille det som om dette er noe han selv har funnet frem til. En retningslinje kan være at ved gjengivelse av statistikker som kandidaten ikke selv har utarbeidet, innebærer det bare faglig trekk ikke å oppgi kilden, men at det ikke er fusk. Gjengir kandidaten derimot andres konklusjoner av statistikken uten kilde, dreier det seg om fusk. Det samme gjelder også i den utstrekning utarbeidelsen av statistikken i seg selv forutsetter et tankemessig arbeid.

Motsetningsvis må fokus ved eksamener med krav til vitenskapelig verdi – eksempelvis stor masteroppgave – være mer rettet mot tanker og formuleringer, og hvor gjengivelse av allment kjente og aksepterte læresetninger som utgangspunkt må kunne gjøres uten at en mer

³³ Klagenemnda BIs sak F-4906.

eller mindre tilfeldig kilde oppgis.³⁴ Et vitenskapelig arbeid hvor det er nye tanker og ideer som skal presenteres, bør ikke være belemt med så mange tekniske henvisninger at det forstyrrer formidlingen av det tankemessige budskap.

Det gjennomgående kriterium på plagiat er det uetterrettelige, dvs. at kandidaten bevisst forsøker å fremstille andres tanker og ideer som sine egne – for derved uberettiget å oppnå en karakter, grad eller lignende. Vurderingen av om det foreligger en objektiv fuskehandling får derfor mange fellestrekk med vurderingen av den subjektive skyld. Vurderingene vil ofte bygge på en intuitiv følelse av om det foreligger fusk, eller bare slurv. Det må skilles mellom sjuksk og snusk på den ene side og fusk på den annen.³⁵

Et særlig spørsmål er om påvist hensikt om å oppnå en uberettiget karakter kan oppstilles som et særskilt vilkår, i tillegg til de alminnelige skyldkrav knyttet til selve handlingen.

Lovens utgangspunkt er at også grov uaktsomhet rammes. Avgjørende er etter min mening de formålsbetraktninger som departementet anførte som begrunnelse for å la grov uaktsomhet omfattes, nemlig at fuskereglene vanskelig vil kunne oppfylle sin hensikt på en effektiv måte dersom kun forsettlig overtredelse rammes, og – overført til denne problemstilling – at et krav om hensikt vil medføre store bevisproblemer.³⁶

Kravene må kanskje være annerledes ved eksamener med krav til vitenskapelig verdi, idet fokuset ved vurderingen av disse i mindre utstrekning dreier seg om måling av kandidatens kunnskap, men om vedkommende bidrar med selvstendige og nye ideer. Ved disse eksamener må det bero på en mer helhetlig vurdering om kandidaten frembyr egne tanker, eller om disse er stjålet fra andre. Om det tidvis hadde vært ønskelig med flere eller bedre henvisninger, må dette kunne få betydning for den faglige bedømmelse, men det kan ikke anses som fusk dersom sensor etter en helhetlig vurdering finner at kandidaten presenterer sine egne ideer og tanker – om enn med utgangspunkt i og inspirert av andres.

7.4.3 Selvplagiat

Med selvplagiat menes at kandidaten ikke har plagiert andres skriftstykker, men egne tidligere arbeider. Hvorvidt dette kan regnes som fusk må avgjøres ut fra en konkret vurdering av hva den aktuelle eksamen går ut på, hvilke kunnskaper som skal testes osv. Hvis kandidaten på en skriftlig skoleeksamen skal testes i hvilke kunnskaper han eller hun har presentert i hodet, er det selvfølgelig fusk å innlevere en oppgave kandidaten selv har skrevet ferdig på forhånd. Det samme gjelder hvis kandidaten på en muntlig eksamen passivt leser opp en tekst han selv har skrevet, uten å vise forståelse eller å kunne svare på direkte spørsmål fra eksaminator – se ellers om muntlige eksamener pkt. 7.8 nedenfor.

Er eksamenen derimot en skriftlig hjemmeeksamen som tar sikte på å måle hvilke kunnskaper kandidaten har tilegnet seg i løpet av et kurs eller et studium, kan det etter min mening ikke innebære noen form for fusk eller plagiat at kandidaten bygger fremstillingen på skriftlige arbeider han allerede har utarbeidet selv. Svært mange vitenskapelige fremstillinger bygger nettopp på denne metode.

7.5 Ulovlig samarbeid

For både individuelle hjemmeeksamener og gruppeeksamener er det som oftest gitt regler om at samarbeid med andre kandidater eller grupper anses som fusk. Den rettslige utfordringen

³⁴ Annerledes hvor det er én (opprinnelig) kilde som på en måte har opphavsretten til ideen eller formuleringen.

³⁵ Ragnvald Kalleberg. «Håndtering og forebygging av vitenskapelig uredelighet», i Knut W, Ruyter (red.), *Forskningsetikk. Beskyttelse av enkeltpersoner og samfunn*, Oslo 2003.

³⁶ Ot.prp. nr. 40 (2001-2002) s. 54 spalte 2.

ligger i å trekke skillet mellom lovlig og ulovlig samarbeid, dvs. skillet mellom fusk og det pedagogisk ønskelige samarbeid.

Det rettslige utgangspunkt dannes ved at alle hjelpemidler (for øvrig) normalt er tillatt ved slike hjemmeeksamener. En retningslinje kan derfor være å tillate samarbeid som ikke går ut på annet enn å innhente generelle kunnskaper man ellers kunne ha funnet i lovlige kilder, f.eks. ved å lese i bøker. En kollokvie omkring det temaet eksamensoppgaven omhandler, skulle derfor også være tillatt. Grensen mot fusk overskrides når samarbeidet omfatter utformingen av den enkelte besvarelse. Det er følgelig ikke fusk å få hjelp av andre for å tilegne seg generelle kunnskaper. Utarbeidelsen av besvarelsen må derimot gjøres på egen hånd.

7.6 Forholdet mellom plagiat, ulovlig samarbeid og medvirkning

Kjernen i ulovlig samarbeid er at kandidater eller grupper samarbeider direkte om *utarbeidelsen* av besvarelsene sine. Tidvis forekommer det at en medhjelper hevder at det egentlig ikke forelå noe samarbeid, fordi informasjonen bare gikk den ene veien. Helt klart gjelder dette hvor en kandidat har lånt og skrevet av en annens besvarelse.

Dersom besvarelsen er skrevet av uten eierens kunnskap, foreligger et rent tilfelle av plagiat. Ved samtykke oppstår spørsmål om bortlåner har medvirket til plagiat eller tatt del i ulovlig samarbeid. Som redegjort for i pkt. 6 foreligger det som utgangspunkt ulovlig samarbeid ved bortlån av egen besvarelse til en medkandidat.

Har medkandidater diskutert utformingen av besvarelsen foreligger ulovlig samarbeid, selv om en av kandidatene bare har hjulpet de andre uten selv å ha hatt noe faglig utbytte av samtalen. Vedkommende har deltatt i en fuskehandling under utformingen av egen eksamensbesvarelse. På samme måte som ved fuskelapper er det intet vilkår at kandidaten rent faktisk skal ha hatt nytte av fuskehandlingen.

7.7 Gruppeeksamener

Gruppeeksamen innebærer at flere kandidater i fellesskap utarbeider én eksamensbesvarelse. Kandidatene får normalt felles karakter. En gruppebesvarelse med én felles karakter forutsetter en felles arbeidsinnsats, slik at karakteren for den enkelte er basert på at vedkommendes «kunnskaper og ferdigheter blir prøvet og vurdert på en upartisk og faglig betryggende måte», jf. univl. § 3-9 (1).

I praksis er det vanlig å fordele arbeidsoppgaver. Dette er akseptabelt så lenge besvarelsen etter en helhetlig vurdering fortsatt er et felles prosjekt. Eksempelvis kan det tenkes en fordeling i ulike temaer, men slik at gruppen i fellesskap går igjennom hverandres utkast og den sammensydde besvarelse.

Derimot foreligger det åpenbart fusk dersom en kandidat står oppgitt som medforfatter uten å ha deltatt i utarbeidelsen av besvarelsen i det hele tatt – en såkalt free-rider. Dette er plagiat, idet vedkommende uriktig pretenderer å ha deltatt i utformingen av oppgaven.

En generell beskrivelse av hvilken minstedeltakelse som kreves er vanskelig å gi. Den enkeltes bidrag må omfangsmessig i alle fall passere grensen for hva som anses som innlevert besvarelse.

En annen situasjon hvor spørsmålet om arbeidsfordeling oppstår, er hvor det i en gruppebesvarelse oppdages plagiat. Dersom det bare er én av kandidatene som direkte har foretatt plagiatet, oppstår spørsmålet om ansvar for medkandidatene. Det rettslige utgangspunkt er enkelt: Selv om det gis én felles karakter, må spørsmålet om fusk avgjøres konkret for den enkelte. Det subjektive skyldvilkåret forhindrer at de øvrige kandidatene ilegges et objektivt medansvar for fuskingen.

Det objektive fuskevilkår er normalt oppfylt for alle deltakere. De har innlevert en eksamensbesvarelse som inneholder plagiat.

I forhold til de subjektive vilkår oppstår det ofte bevismessige spørsmål. Selv med rimelig balansert samarbeid kan det lett tenkes situasjoner hvor én av kandidatene presenterer sitt utkast til et kapittel, og som diskuteres med de andre, uten at medkandidatene opplyses om plagiatet. Vurderingen blir i så fall om denne uvitenhet kan bebreides dem som grovt uaktsom – eksempelvis hvor den plagierte tekst var så sentral i pensum at en mulig uvitenhet om plagiatet fremstår som uforklarlig.

En avledet problemstilling er om uvitenheten skyldes at medkandidatene ikke i tilstrekkelig grad har deltatt i utformingen av oppgaven. Derved oppstår de samme spørsmål som ved free-ridere.

7.8 Muntlig eksamen

Hvorvidt det foreligger fusk på en muntlig eksamen må, som i alle andre relasjoner, vurderes ut fra hva som er siktemålet med eksamenen. Spørsmålet må generelt stilles om kandidatens kunnskaper og ferdigheter er blitt prøvet og vurdert på en upartisk og faglig betryggende måte. Rent praktisk må det derfor ses hen til hva som skal prøves, hvilke hjelpemidler som er tillatt osv. Til muntlige jusseksamener er lovsamlingen normalt tillatt som hjelpemiddel – på linje med skriftlig eksamen. Når det er kandidatens presenterte kunnskaper som skal prøves, vil det på samme måte innebære fusk dersom kandidaten i lovsamlingen har ulovlige innarbeidelser.

Annerledes blir dette dersom det utelukkende er kandidatens evne til å gi en muntlig presentasjon som skal prøves, og hvor kandidaten kan bygge sin fremstilling på egne notater.

Dersom kandidatens notater – eller annet grunnlag for presentasjonen – er bygget på andres arbeider, slik at kandidaten kun passivt fremfører en annens fremstilling, oppfanges imidlertid tilfellet av plagiatreglene.

Grensedragningen kan illustreres ved et eksempel hvor kandidatene gjennom en lysbildepresentasjon skulle presentere et bestemt emne. Så fremt kandidaten selv har tilegnet seg de nødvendige kunnskaper og gir en selvstendig muntlig fremstilling basert på egne kunnskaper, må selve presentasjonen gjerne være utarbeidet av en annen. Hvis sensor derimot må konstatere at kandidaten ikke har noen selvstendige kunnskaper, men leser opp en annens manus, foreligger det plagiat – i utgangspunktet også selv om kandidaten har tatt seg bryderiet med å utarbeide sin egen bildeserie.

8 Saksomkostninger

8.1 Generelle utgangspunkter

I utestengningssaker har studenten rett til å la seg bistå av advokat eller annen talsperson fra sak om utestenging er reist. Utgiftene dekkes av institusjonen, uansett sakens utfall, se univl. § 4-8 (5).

Reglene utgjør kun rettsgrunnlag for et refusjonskrav. Institusjonen oppnevner ikke advokat for kandidaten. Det er studenten, og ikke institusjonen, som er oppdragsgiver og kontraktspart. Av praktiske grunner honoreres likevel ofte fakturaer direkte.

Regelen i univl. § 4-8 (5) gjelder også for klagebehandling for Felles klagenemnd, men suppleres da av de generelle regler i fvl. § 36. De største forskjeller er at universitetsloven hjemler dekning av utgifter uansett utfall, og at det i forarbeidene er forutsatt at advokaten kun skal godtgjøres etter benefiserte satser.³⁷ Denne begrensning gjelder ikke etter fvl. § 36. De generelle regler om at dekning av saksomkostninger er begrenset til hva som anses rimelig

³⁷ Ot.prp. nr. 62 (1988-1989) s. 45, og Ot.prp. nr. 85 (1993-94) s. 70. For 2011 kr. 905 pr. time eks. mva.

og nødvendig for å få saken betryggende ført – jf. tvl. § 20-5 og fvl. § 36 – må gjelde tilsvarende hvor kravet er hjemlet i univl. § 4-8 (5).

Bestemmelsen i fvl. § 36 må også kunne anvendes tilsvarende dersom advokatbistanden blir ansett nødvendig for å unngå at utestengningsvedtak ble avsagt i første instans.

Til sammenligning har Sivilombudsmannen lagt dette til grunn i saker hvor Markedsrådet som første instans har truffet såkalt forbudsvedtak, uten at vedtak først er truffet av forbrukerombudet.³⁸

8.2 Særregler ved domstolsbehandling

For utestengningsvedtak som bringes inn for domstolene, fastsetter univl. § 4-11 (2) annet punktum at «[i]nstitusjonen dekker alle omkostninger ved søksmålet, herunder også honorar til saksøkers advokat».

Reglene må ses i sammenheng med de alminnelige regler i tvl. kap. 20, dvs. slik at de utgjør en særskilt hjemmel for å kreve sakskostnader – slik som forutsatt i tvl. § 20-1 (2). Særregelen gjør etter min mening kun unntak fra hovedregelen i tvl. § 20-2 om tilkjennelse av omkostninger til den som har vunnet saken. De øvrige regler om vilkår og utmåling i tvl. kap. 20 får anvendelse så langt ikke noe annet følger av spesialregelen i univl. § 4-11 (2).

8.3 Sakskostnader ved anke

I forarbeidene er det forutsatt at omkostningsansvaret bare omfatter prøving i én rettsinstans, tingretten.³⁹ Dette er i tråd med tidligere rettstilstand, og fremgikk tidligere direkte av universitetsloven 1989 § 48 fjerde ledd. Dette uttrykkelige forbehold forsvant utilsiktet ut av lovtekstene både i universitetsloven 1995 § 43 nr. 2 og univl. § 4-11 (5).⁴⁰

Bernt anfører at dette «kan rimeligvis bare gjelde når det er studenten som påanker tingrettens dom, og ikke hvis det er staten som gjør det».⁴¹ Etter min mening er det ikke grunnlag for å inntolke en slik regel i univl. § 4-11 (5), og derved mangler den hjemmel som forutsettes i tvl. § 20-1 (2). Hjemmel for å tilkjenne studenten sakskostnader selv om han taper saken som staten påanket må i tilfelle søkes i de alminnelige regler i tvl. kap. 20.

---

³⁸ Sak 2004/3132.

³⁹ Ot.prp. nr. 79 (2003-2004) s. 42, I og 85, I.

⁴⁰ Både i Ot.prp. nr. 85 (1993-94) pkt. 4, merknad til § 43 og Ot.prp. nr. 79 (2003-2004) s. 85 spalte I fremgår det at de nye lovtekster enten «tilsvarer» eller «er en videreføring av» de tidligere lovregler.

⁴¹ Jan Fridthjof Bernt, *Universitets- og høyskoleloven av 2005*, Bergen 2006, s. 105.